

Т. В. Івченко, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В 40 – 50-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Івченко Т. В.

Розвиток педагогіки професійної освіти України в 40 – 50-х роках ХХ століття

У статті розглянуто особливості розвитку педагогіки в системі професійно-технічної освіти України в 40 – 50-х рр. ХХ століття.

Певною мірою висвітлені і розкриті методологічні, теоретичні і методичні основи педагогічного процесу у вітчизняній професійній школі в 40 – 50-х рр. ХХ століття, в системі професійної підготовки фахівців, у тому числі й короткотермінової в умовах виробництва.

Визначено, що педагогічні питання – зміст, форми й методи організації навчального процесу в училищах та школах ФЗН у 40 – 50-х рр. ХХ ст. зумовлені рівнем розвитку економіки й особливо промисловості, потребами у фахівцях того чи того профілю, вимогами нормативно-правових документів у сфері професійно-технічної освіти.

Ключові слова: професійна педагогіка, професійно-технічна освіта, зміст освіти, ремісничі училища, форми та методи навчання, навчальні плани та програми, самостійна робота, урок.

Ивченко Т. В.

Развитие педагогики профессионального образования Украины в 40 – 50-х годах ХХ столетия

В статье рассмотрены особенности развития педагогики в системе профессионально-технического образования Украины в 40 – 50-х годах ХХ столетия.

В определенной степени освещены и раскрыты методологические, теоретические и методические основы педагогического процесса в отечественной профессиональной школе в 40 – 50-х гг. ХХ века, в системе профессиональной подготовки специалистов, в том числе и краткосрочной в условиях производства. Определено, что педагогические вопросы – содержание, формы и методы организации учебного процесса в училищах и школах ФЗО в 40 – 50-х гг. ХХ ст. обусловлены уровнем развития экономики и особенно промышленности, потребностями в специалистах того или иного профиля, требованиями нормативно-правовых документов в сфере

профессионально-технического образования.

Ключевые слова: профессиональная педагогика, профессионально-техническое образование, содержание образования, ремесленные училища, формы и методы обучения, учебные планы и программы, самостоятельная работа, урок.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної педагогіки надзвичайно актуальним є звернення до педагогічних надбань минулого. Ґрунтовне вивчення, творче осмислення та впровадження історико-педагогічного досвіду дозволить підвищити ефективність реформаційних процесів у сучасній професійній освіті, значно підсилити теоретичний рівень досліджень у цій галузі.

Деякі аспекти розвитку педагогіки професійно-технічної освіти 40 – 50-х рр. ХХ століття висвітлювались у опублікованих працях діячів професійної освіти: С. Я. Батишева, А. М. Веселова, Г. І. Терещенка, М. Пузанова. Зокрема висвітлено питання змісту, форм і методів навчання, виховної роботи в професійно-технічних закладах. У дисертаційних дослідженнях, присвячених розвитку професійної освіти в Україні (Н. Ничкало, І. Лікарчук, Л. Костюкевич, С. Улюкаєв, та ін.), розглядалися становлення та розвиток системи, загальні процеси організації та функціонування навчальних закладів професійної освіти, зміст, форми, методи навчання тощо.

Аналіз становлення і розвитку педагогіки професійно-технічної освіти досліджуваного періоду спеціально не проводився, тому розгляд цього питання не тільки не втратив сенсу, а й становить певний теоретичний інтерес для працівників професійно-технічної освіти, студентів вищих навчальних закладів.

Мета статті – виявити особливості розвитку педагогіки в системі професійно-технічної освіти України в 40 – 50-х рр. ХХ століття.

За радянських часів поряд з особливостями соціально-економічного й політичного розвитку, освітньою політикою важливою передумовою розвитку професійно-технічної освіти в Україні стає педагогічна наука. У 20-х роках ХХ століття під впливом ідей реформаторської педагогіки в УСРР існувала відносно самостійна освітня система, складником якої була система нижчої

професійної освіти. У 1920 – 1929 рр. були поширені три типи закладів нижчої професійної освіти, а саме: професійні школи, школи робітничої молоді та різноманітні курси. У 30-х рр. систему профосвіти у складі Наркомосу було скасовано й сформовано галузеву систему професійної підготовки робітничих кадрів, яка була підпорядкована господарським наркоматам. Оскільки вона не вирішувала завдання планомірної підготовки кваліфікованих кадрів і не відповідала складному внутрішньо економічному та зовнішньополітичному становищу тодішнього СРСР було прийнято рішення про створення системи трудових резервів.

У 1940 р., коли була створена система державних трудових резервів, управління професійною освітою було жорстко централізованим, що дозволило виробити й упровадити певні підходи до дидактики професійного навчання.

Зауважимо, що перші ґрунтовні роботи з історії професійно-технічної освіти були опубліковані за радянських часів. В історію вітчизняної професійно-технічної освіти ввійшов відомий учений С. Батишев як засновник особливого наукового напрямку – професійної педагогіки. Розпочавши працювати ще в 50-х рр. ХХ ст. у системі професійної освіти, він першим заявив, що їй необхідна наукова база, що без наукового обґрунтування її розвиток буде неповноцінним. С. Батишев опублікував 36 книг, 33 брошури, більше 400 статей, присвячених професійно-технічній освіті. Найвідомішими з них є «Нариси історії професійно-технічної освіти в СРСР» (1981), «Виробнича педагогіка» (1976). Своєрідним науковим подвигом С. Батишева стала ґрунтовна праця «Професійна педагогіка» (1997) і перша у світі тритомна «Енциклопедія професійно-технічної освіти» (2000). У своїй роботі «Професійна педагогіка» автор зазначає, що під тиском соціально-економічних потреб була організована система трудових резервів, яка відводила професійній педагогіці «вузькометодичну функцію» підвищення ефективності в основному виробничого навчання в ремісничих училищах та школах ФЗН. На думку вченого, за період існування в системі трудових резервів сформувалися кваліфіковані методичні служби. Методистами була розроблена більш ефективна та

психологічно обґрунтована система виробничого навчання, яка отримала назву «операційно-комплексна система» [11, с. 59].

У роботі «Нариси історії професійно-технічної освіти в ССРСР» С. Батишев та ін. висвітлюють проблеми розробки змісту освіти в навчальних закладах трудових резервів – нових навчальних планів і програм виробничого навчання. При цьому він указує на суттєві недоліки в них, зокрема відсутність суспільно-політичних дисциплін і незбалансованість теорії та практики, що, на його думку, гальмувало підготовку кваліфікованого робітника. Важливе місце в навчанні, уважав автор, зайняв інструктаж. Зроблено висновок про те, що перший випуск працівників мав велике народногосподарське та політичне значення, навчальні заклади трудових резервів приступили до планової підготовки та розподілу кваліфікованих кадрів робочого класу. Також показано, що трудові резерви в роки Великої вітчизняної війни гідно виконали свою місію, оскільки підготували достойну заміну для робітників, які пішли на фронт [10, с. 221].

Розглядаючи воєнний період розвитку професійно-технічної освіти, С. Батишев порівнює програмно-методичне забезпечення в 1940 та 1943 році. У 1943 році, указує він, збільшується кількість годин на виробниче навчання, у зв'язку з чим зростає вага теоретичного навчання до 37,7%. Але невирішеною проблемою залишалась нестача кваліфікованих інженерно-педагогічних кадрів, які з перших днів війни пішли на фронт [Там само, с. 223]. Визначним явищем розвитку професійно-технічної освіти досліджуваного періоду стали прийняті в 1944 р. навчальні плани спеціальних ремісничих училищ (для дітей-сиріт, які мали низький рівень освіти). У них установлювалось рівне співвідношення загальноосвітньої та професійної підготовки.

Автор також приділяє увагу проблемі виховання молодого покоління робітничого класу і у воєнні роки, і в післявоєнний період. Він виділяє важливу соціальну функцію системи трудових резервів – «захист молодого покоління від тягот воєнного та післявоєнного часу» [10, с. 229].

Ці та інші праці видатного вченого стали науковим фундаментом професійної педагогіки як науки про загальні та специфічні закони, закономірності, особливості, принципи та умови освіти, навчання, учіння і виховання особистості професіонала (кваліфікованого робітника, інженера, вчителя та інших фахівців). Професійна педагогіка вивчає закономірності і закони навчання людини професії, формування професійно та соціально важливих якостей особистості окремих працівників та виробничого персоналу в цілому для різних галузей промисловості, сільського господарства та сфери послуг, їхніх професійних компетенцій з урахуванням сучасних і перспективних вимог ринкової економіки.

У науково-педагогічній літературі досліджуваного періоду певне відображення знайшли загальні питання дидактики професійного навчання. Учені намагалися визначити основні дидактичні поняття. Зокрема О. Протопопов у монографії «Педагогічний процес в ремісничих училищах» характеризує поняття «педагогічний процес професійної школи». На його думку, сутність цього процесу виявляється в тому, що він є спрямованим на всебічний розвиток, формування особистості учня, його фізичне й духовне збагачення в умовах навчально-виробничої, громадської діяльності з метою підготовки кваліфікованого працівника. Автор також ставить питання про метод здійснення педагогічного процесу й вважає, що його складають навчання, освіта, виховання, які є основними напрямками навчально-виховної діяльності викладачів-вихователів [12, с. 5].

З наведеними узагальненнями А. Протопопова щодо співвіднесення педагогічного процесу й навчання, освіти та виховання не можна погодитись повною мірою, оскільки навчання, освіту та виховання не можна розглядати як методи. Скоріше, автор мав на увазі, що це складники цілісного педагогічного процесу або ж шляхи його реалізації.

О. Протопопов також визначав мету педагогічного процесу в ремісничих училищах – підготовка для народного господарства висококваліфікованих робітників, які володіли б передовою технікою, найбільш досконалою

технологію, культурою виробництва, високовиробничими методами праці; формування активних, будівників комуністичного суспільства. Автор наголошував, що в ремісничому училищі особистість учня повинна всебічно розвиватись та формуватись у дусі потреб та вимог радянського керівництва. Усебічність розвитку, формування особистості може бути забезпечена всебічністю навчання, освіти, виховання, які могли бути представлені у вигляді розумового, морального, фізичного, художнього, виробничо-політехнічного та виробничо-професійного навчання, освіти й виховання [12, с. 6].

Свої узагальнення стосовно педагогічного процесу в ремісничих училищах О. Протопопов зробив у середині 50-х років. Зауважимо, що дослідники звертались до цього питання й раніше.

Зокрема М. Зарецький ще на початку 40-х років звертав увагу на необхідність побудови педагогічного процесу за принципом «інтенсивності, а не екстенсивності роботи», для того, щоб подолати формалізм у навчанні. Пропонувалось використовувати наочність, наприклад, при викладанні теоретичних дисциплін (фізики, хімії, загальних курсів технології і матеріалознавства). На основі конкретного вивчення наочних посібників необхідно звертати увагу не тільки на розвиток мислення, а й не забувати про розвиток спостережливості. Зокрема для розвитку спостережливості викладач повинен запропонувати учням спостерігати хімічні та фізичні явища у природі [5, с. 17 – 19].

Наприкінці 40-х – на початку 50-х рр. виникли суперечності між новими вимогами до підготовки кваліфікованих робітників і недостатнім рівнем навчання в закладах професійно-технічної освіти, слабкою активізацією навчального процесу. Викладачі професійно-технічних закладів намагались подолати розрив між теорією та практикою. Завдяки їхнім творчим пошукам набуло поширення втілення в практику нових форм та методів навчання. Однак поряд із дійсно новими, прогресивними формами та методами, нерідко пропонувалися нові лише за назвою, які не тільки покращували роботу училищ, а, навпаки, перешкоджали їм успішно виконувати свої завдання.

На початку 50-х років опублікована стаття Н. Рябова та Ф. Блінчевського «Про методи виробничого навчання», яка знову акцентувала увагу вчених, методистів та працівників системи трудових резервів на необхідність розробки важливої педагогічної проблеми – методів виробничого навчання [15].

Вибір форм і методів виробничого навчання в 50-х роках ХХ століття зумовлений стрімким бажанням майстрів виробничого навчання забезпечити засвоєння учнями стахановських методів висококваліфікованої роботи, новітньої техніки та технології. Це знайшло відображення в навчальних програмах і відбивалось на організації навчального процесу в більшості навчальних закладів різних областей республіки.

У практиці почали широко використовуватись екскурсії, технічні виставки, зарисовки схем роботи новаторів, доповіді учнів на технічних конференціях, ознайомлення зі спеціальною літературою, яка містила інформацію про провідні методи роботи передовиків виробництва. Так, з метою покращення якості виробничого навчання учнів і оволодіння ними стахановськими методами ЦК КП(б) України зобов'язав Львівське управління трудових резервів створити й організувати в процесі навчання «уроки стахановських методів праці», на які запрошувати знатних стахановців Львова [16, с. 85].

У навчанні учнів передових прийомів праці значне поширення отримали методи, які запозичувались безпосередньо на виробництві. Зокрема використовувався передовий і популярний на той час метод інженера Ковальова. Застосування в училищах цього методу сприяло підвищенню кваліфікації майстрів виробничого навчання, покращенню оснащення та вдосконаленню матеріально-технічної бази навчальних закладів, наведенню порядку в навчальних майстернях, систематичному поповненню їх сучасною технічною та методичною документацією, покращенню якості підготовки майстрів і викладачів до уроків та проведення ними занять на більш високому рівні, підвищенню культурної роботи училищ та, передусім, виробничої культури.

М. Пузанов уважав, що роботу з використання методів, запозичених на виробництві, доцільно було здійснювати за схемою, що включає кілька етапів:

- 1) отримання від підприємств матеріалів про передові методи роботи;
- 2) вивчення й аналіз отриманого матеріалу;
- 3) підготовча робота з організації навчання відібраних методів;

4) проведення організаційно-масової роботи серед працівників навчальних закладів та учнів [13, с. 16 – 17].

Разом із роботою з удосконалення навчально-виробничої бази та підвищення ділової кваліфікації й педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання велику увагу приділяли підготовці майстрів до уроків та якості їх проведення. Було встановлено порядок, при якому в дні теоретичних занять учнів майстри під безпосереднім керівництвом заступника директора або старшого майстра училища займались складанням планів і конспектів чергових уроків виробничого навчання, підготовкою майстерень та наочних посібників до занять. При цьому плани уроків обов'язково затверджувались заступником директора, а підготовку майстерень перевіряв старший майстер училища.

Під планом уроку виробничого навчання в ремісничих, залізничних училищах, школах ФЗН зазвичай розуміли план роботи майстра на кожен день. Такий план відображав мету, зміст, організацію й методику проведення заняття. Для проведення вхідного інструктажу за темою майстер складав конспект. Напередодні чергового уроку майстер знайомився з кресленнями та технологією деталей (виробів), які повинні були виготовляти учні на цьому уроці відповідно до виробничого плану групи та переліку навчальних робіт з певної професії, також він замислювався над тим, як навчити учнів обробляти деталі, які застосувати прилади та методи обробки, знайомився з технічною літературою, консультувався з викладачами зі спеціальної технології.

Своєрідною формою попередження помилок у процесі виробничого навчання було нормування навчально-виробничих робіт. Відомий учений, який активно займався проблемами професійної освіти, С. Архангельський уважав,

що воно повинне здійснюватись за двома напрямками: 1) на уроках спеціальної технології й при інструктажі в майстернях учням треба повідомити дані про нормальний робочий темп виконання операції, прийому, що вивчається; 2) майстер при виготовленні виробу повинен указати час, що відводиться на роботу над ним. Незважаючи на те, що учні можуть утомлюватись, що вони ще недостатньо підготовлені, у процесі виробничого навчання треба орієнтуватись на таке гасло: «Вчити працювати потрібно в такому темпі, у якому згодом прийдеться працювати» [3, с. 17 – 18].

Важливим аспектом організації навчання було комплектування навчальних груп. М. Ковальський наголошував на тому, що успіх навчання й виховання учнів ремісничих і залізничних училищ залежав від комплектування груп, яке повинно керуватись такими основними принципами:

- 1) навчання необхідно проводити за однорідністю професій;
- 2) навчальна група однієї професії повинна бути стабільною за складом і однорідною за рівнем загальноосвітньої підготовки та віком учнів;
- 3) навчання юнаків та дівчат повинно проводитися окремо.

Автор уважав дотримування означених принципів необхідною умовою для повноцінного збереження педагогічних основ навчання: доступності його для учнів, послідовності та систематичності [7, с. 5 – 7].

Констатуємо, що організація теоретичного й виробничого навчання в системі трудових резервів відповідала змісту освіти й змінювалась разом з ним.

У 40-х рр. ХХ ст. у навчальному процесі ремісничих училищ поступово затвердився урок як основна форма організації навчання, однак при цьому практикувались й інші форми навчання (лекції, бесіди та інші). У цей період переважали репродуктивні методи навчальної роботи. У 50-х роках стала очевидною невідповідність організації навчання в навчальних закладах системи трудових резервів вимогам технічного прогресу, змінам у виробництві та освітній галузі. Поступово теоретики й практики професійно-технічної освіти усвідомлювали необхідність активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Це зумовлювало урізноманітнення форм навчання й використання

прогресивних методів навчальної роботи, які стимулювали активність і самостійність учнів (зокрема евристичного методу).

Отже, педагогічні питання – зміст, форми й методи організації навчального процесу в училищах та школах ФЗН у 40 – 50-х рр. ХХ ст. зумовлені рівнем розвитку економіки й особливо промисловості, потребами у фахівцях того чи того профілю, вимогами нормативно-правових документів у сфері професійно-технічної освіти. В умовах жорсткої централізації освіти цей складний взаємозв'язок між сферою економіки та змістом, формами й методами навчання здійснювався на засадах адміністративного підходу й авторитарних методів. Зміст освіти загальнотехнічних і спеціальних навчальних предметів відставав від досягнень науки і техніки й зазнавав значного ідеологічного та політичного впливу протягом усього досліджуваного періоду.

У 40-х роках у змісті освіти переважали предмети технічного характеру й було зроблено акцент на виробниче навчання. Ця тенденція підсилилась у роки Великої Вітчизняної війни, коли теоретичне навчання було фактично ліквідовано, а вся навчально-виробнича діяльність переключена на виконання замовлень оборони.

У 50-ті роки, в умовах технічного прогресу, навчальні плани професійно-технічної школи зазнали найбільш значних змін. Було скорочено кількість загальноосвітніх предметів і введено нові загальнотехнічні предмети (основи електротехніки, основи технічної механіки), збільшувався обсяг годин на вивчення спеціальних дисциплін. Було також скорочено загальну кількість навчальних годин.

Проте в роботі навчальних закладів системи трудових резервів з самого початку виявились досить серйозні труднощі та недоліки, на які зазвичай майже не зверталась увага в радянській педагогічній історіографії. По-перше, ремісничі училища та школи ФЗН не мали достатнього досвіду в навчально-виховній та виробничій роботі з підготовки кваліфікованих робітників, що відбивалось на якості професійної підготовки. По-друге, майстри виробничого

навчання, які приходили з виробництва, не мали досвіду педагогічної діяльності й не були обізнані з методикою навчання та виховання. По-третє, тяжкі побутові та матеріально-культурні умови роботи й життя учнівського контингенту призводили до послаблення дисципліни навчання та праці, самовільного залишення робочих місць і навіть навчальних закладів.

У цих умовах партія та радянський уряд намагались реагувати на обставини, що склались. Зокрема для посилення навчально-виховної й партійно-політичної роботи постановою РНК від 25 грудня 1940 р. в училищах та школах трудових резервів запроваджено посаду заступника директора з політичної частини, в обов'язки якого входило сприяти політичному вихованню учнів. До училищ на посади заступників із політичної частини було направлено досвідчених фахівців з політико-виховної роботи [6, с. 16 – 17].

Для подолання недоліків у виховній роботі було вжито, перш за все, адміністративних заходів. Зокрема, таким заходом став наказ Президії Верховної Ради СРСР від 28 грудня 1940 р. «Про відповідальність учнів ремісничих, залізничних училищ та шкіл ФЗН за порушення дисципліни і за самовільне залишення училища (школи)». Директорам та вихователям навчальних закладів системи трудових резервів дозволялось відраховувати та віддавати до суду дезорганізаторів виробничого навчання, хоча при цьому зауважувалося, що такими засобами можна скористатися лише за умови, коли всі можливості виховного впливу було вичерпано [8, с. 11]. За самовільне залишення училища чи школи учень міг бути ув'язнений у трудовій колонії терміном до одного року. Керівники виправних органів негайно розшукували тих, хто самовільно залишав навчальний заклад, і притягували до дисциплінарної або кримінальної відповідальності навіть працівників училищ, які хоч якось були причетні до ухилення від навчання [див.: 9].

Низький рівень фахової підготовки майстрів виробничого навчання та викладачів нерідко зумовлював антипедагогічні методи виховання учнів. Були випадки, коли в училищах застосовувалася практика рукоприкладства та позбавлення учнів харчування за різні порушення.

В умовах сталінського політичного режиму, репресій і переслідувань головна мета виховної роботи полягала в здійсненні ідеологічного й політичного впливу на дітей та молодь. Тому центральне місце у виховній діяльності ремісничих, залізничних училищ та шкіл ФЗН займало ідейно-політичне виховання, головною формою якого були політзаняття. Партійні організації велику увагу також приділяли лекційній пропаганді, проведенню бесід.

Таким чином, маємо підстави для висновку, що професійна педагогіка, незаперечним засновником якої є С. Батишев, певною мірою розкривала методологічні, теоретичні і методичні основи педагогічного процесу у вітчизняній професійній школі в 40–50-х рр. XX століття, в системі професійної підготовки фахівців, у тому числі й короткотермінової в умовах виробництва.

Звертаючись до методологічних засад професійної педагогіки, зазначимо, що це передусім положення філософії, логіки, соціології, економіки і психології освіти. За С. Батишевим, такий підхід до обґрунтування методологічних засад дає змогу піднести узагальнення на більш високий рівень синтезу професійно-педагогічних явищ, охопити широкий діапазон взаємодії наук в обґрунтуванні освітніх систем, у виявленні умов соціальної реальності, саме того середовища, в якому функціонує професійна школа. Теорія педагогіки професійної школи, на відміну від інших галузей педагогічного знання, розвивалася на основі постійної взаємодії законів педагогіки, законів і закономірностей функціонування різних галузей виробництва та сфер професійної діяльності людини.

Закономірним є те, що професійна педагогіка і педагогіка праці тісно пов'язані з різними науками, які вивчають людину – з філософією, соціологією, психологією. Вони органічно взаємопов'язані між собою. Такий органічний зв'язок забезпечує функціонування і цілісний розвиток систем: «людина – суспільство – природа»; «техніка – виробництво – суспільство»; «людина – праця – виробничий колектив» (С. Батишев). На забезпечення цілісності

педагогічних процесів у кожній педагогічній системі в оволодінні майбутньою професією учнями, а також різними категоріями дорослого населення в умовах неперервної освіти впливають міжпредметні та міжциклові зв'язки. На думку С. Батишева, професійна освіта як системний об'єкт охоплювала всі предметні галузі трудової діяльності, формування і професійного розвитку людини на різних життєвих етапах. Педагогіка праці і професійна педагогіка обґрунтовує такі принципи професійної освіти: випереджальний характер професійної підготовки, неперервність, інтеграція професійної освіти і виробництва, рівний доступ до здобуття якісної професійної освіти різними категоріями населення, гнучкість і взаємозв'язок процесу професійного навчання з реструктуризацією та подальшим розвитком економіки і зайнятості населення, розвитком різних форм власності, поєднання загальноосвітньої і професійної підготовки, єдність професійного навчання і виховання. У подальшому вважаємо за доцільне здійснити аспектний аналіз підготовки кваліфікованих робітників в системі професійної освіти в різні історичні періоди.

Література

1. **Айзенберг А.** Предмет и задачи профессиональной педагогики / А. Айзенберг // Проф.-техн. образование. – 1946. – № 8. – С. 23 – 26.
2. **Анисимов В.** Развитие теории и практики начального профессионального образования в России : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.01 ; 13.00.08 / Анисимов Виталий Викторович. – М., 2000. – 386 с.
3. **Архангельский С.** Очерки по психологии труда : учеб. пособие / С. Н. Архангельский ; под ред. Н. Ф. Добрынина. – М. : Трудрезервиздат, 1958. – 160 с.
4. **Блинчевский Ф.** Как правильно преподавателю готовиться к уроку и правильно провести его / Ф. Блинчевский, Н. Нечаев // Проф.-техн. образование. – 1954. – № 4. – С. 15 – 18.

5. **Зарецкий М.** Теоретическое обучение в ремесленных и железнодорожных училищах / М. Зарецкий // Производственное обучение. – 1941. – № 1. – С. 17 – 19.
6. **Зеленко Г.** Все силы – на выполнение решений XX съезда КПСС / Г. Зеленко // Производственное обучение. – 1956. – № 3. – С. 1 – 4.
7. **Ковальский М.** Принципы комплектации учебных групп / М. Ковальский // Производственное обучение. – 1945. – № 2. – С. 5 – 7.
8. **Об ответственности** учащихся ремесленных, железнодорожных училищ и школ ФЗО за нарушение дисциплины и за самовольный уход из училища (школы) // Производственное обучение. – 1941. – № 1. – С. 11 – 12.
9. **О мероприятиях** по улучшению политико-воспитательной работы и бытового обслуживания учащихся в ремесленных, железнодорожных училищах и школ ФЗО : указ начальника Гл. упр. труд. резервов // Сборник важнейших законодательных и ведомственных материалов о трудовых резервах СССР / сост. М. Розофаров, В. Лобанов. – М. : Трудрезервиздат, 1948. – С. 76 – 81.
10. **Очерки** истории профессионально-технического образования в СССР : монография / С. Батышев и др. ; редкол. : С. Батышев (гл. ред.) и др. – М. : Педагогика, 1981. – 350, [1] с.
11. **Профессиональная** педагогика : учеб. для вузов / С. Батышев и др.; ред. С. Батышев и др.; Исслед. центр пробл. непрерыв. проф. образования Рос. акад. образования. – М. : Ассоциация «Профессиональное образование», 1997. – 511 с.
12. **Протопопов А.** Педагогический процесс в ремесленных училищах / А. Протопопов. – М. : Трудрезервиздат, 1955. – 208 с.
13. **Пузанов М.** Метод инженера Ф. Ковалева в обучении молодых рабочих / М. Пузанов. – К. : Госиздат техн. лит., 1951. – 156 с.
14. **Пузанов М.** Развитие форм и методов подготовки рабочих / М. Пузанов. – М. : Лег. пром-сть, 1967. – 133 с.

15. **Рябов Н.** О методах производственного обучения / Н. Ф. Рябов, Ф. Блинчевский // Производственное обучение. – 1951. – № 10. – С. 10 – 11.

16. **Вопросы** ФЗО, РУ и ФЗУ (19.02 – 07.07.1952 г.) // ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Ч. 1. Од. зб. 1759.

Ivchenko T. V.

The Development of Pedagogy of Professional Education of Ukraine in the 40 – 50-ies of XX Century

In the article the peculiarities of the development of pedagogy in the system of vocational education of Ukraine in the 40 – 50-ies of XX century. To a certain extent illuminated and revealed methodological, theoretical and methodical bases of pedagogical process in the national vocational school in the 40 – 50-ies of XX century, in the system of professional training, including short-term and in the conditions of production.

It is determined that pedagogical questions – the content, forms and methods of organization of educational process in schools and FZO in the 40 – 50-ies of the XX-th century due to the development level of the economy and especially industry, needs in specialists of a particular profile, the requirements of regulatory documents in the field of vocational education.

Key words: vocational education, content of education, vocational school, forms and methods of teaching, curricula and programmers, independent work, lesson.

Відомості про автора

Івченко Тетяна Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2016 р.

Прийнято до друку 24.06.2016 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ваховський Л. Ц.

T. V. Ivchenko, SI "LuhanskTaras Shevchenko National University"

THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGY OF PROFESSIONAL EDUCATION OF UKRAINE IN THE 40-50-IES OF XX CENTURY

Ivchenko T. V.

The Development of Pedagogy of Professional Education of Ukraine in the 40 – 50-ies of XX Century

In the article the peculiarities of the development of pedagogy in the system of vocational education of Ukraine in the 40 – 50-ies of XX century. To a certain extent illuminated and revealed methodological, theoretical and methodical bases of pedagogical process in the national vocational school in the 40 – 50-ies of XX century, in the system of professional training, including short-term and in the conditions of production.

It is determined that pedagogical questions – the content, forms and methods of organization of educational process in schools and FZO in the 40 – 50-ies of the XX-th century due to the development level of the economy and especially industry, needs in specialists of a particular profile, the requirements of regulatory documents in the field of vocational education.

Key words: vocational education, content of education, vocational school, forms and methods of teaching, curricula and programmers, independent work, lesson.

At the present stage of development of pedagogy is extremely important appeal to the pedagogical achievements of the past. A thorough study, creative interpretation and implementation of historical and pedagogical experience will enhance the effectiveness of the reform processes in the modern professional education, greatly strengthen the theoretical level of research in this area.

Some aspects of development of pedagogy of vocational education of the 40-50-ies of the XXth century, covered in the published works of leaders in professional education S. Y. Batyshev, A. M. Veselova, I. Tereshchenko, N. Puzanova. In particular the issues of content, forms and methods of teaching, educational work in vocational institutions. In dissertation research on the development of professional education in Ukraine (N. Nichkalo, I. Likarchuk, L. Kostyukevich, S. Ulukaev, etc.),

examined the formation and development of the system and the overall processes of the organization and functioning of educational institutions of professional education, content, forms and methods of teaching.

Analysis of the formation and development of pedagogy of vocational education of the examined period was not performed, therefore the consideration of this question not only lost meaning, but is of some theoretical interest to workers vocational education, students of higher educational institutions.

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of development of pedagogics in the system of vocational education of Ukraine in the 40-50-ies of XX century.

Since Soviet times, along with the features of the socio-economic and political development, educational policy an important precondition for the development of vocational education in Ukraine is becoming pedagogical science. In the 20-ies of XX century under the influence of the ideas of reform pedagogy in the USSR existed relatively independent of the educational system, which was part of the system of lower vocational education. In 1920 and 1929 were distributed to three types of institutions in lower vocational education, namely: vocational schools, schools for working youth and a variety of courses. In 30-ies. system of vocational education in the part of the people's Commissariat was abolished and formed branch system of professional training of workers, which was subordinated to the economic commissariats. As it has not solved the problem of the systematic preparation of qualified personnel, and answered internally complex economic and foreign policy position of the then USSR was accepted the decision on creation of the system of labour reserves.

In 1940, when it created the system of state labour reserves, management of professional education was rigidly centralized, which allows to develop and implement certain approaches to the didactics of vocational training.

Note that the first thorough work on the history of vocational education was published in Soviet times. The history of the national vocational education became well-known scientist C. Batashev as the founder of the special research area is

professional pedagogics. Starting to work in the 50-ies of the XXth century in the system of professional education, he first said that it needed a scientific basis, without scientific justification, its development will be incomplete. S. Batyshev has published 36 books, 33 pamphlets, over 400 articles on vocational education. The most famous of them are "essays on the history of vocational education in the USSR" (1981), "Production pedagogy" (1976). A kind of scientific feat S. Batyshev was a thorough job of "Professional pedagogy" (1997) and the world's first three-volume "encyclopedia of professional education" (2000). In his "Professional pedagogics", the author notes that under the pressure of socio-economic needs was organized system of labor reserves, which took the professional pedagogy "musicmedicine the function" increase efficiency mainly in industrial training in vocational schools and schools FZO. According to the scientist, for the period of existence in the system of labour reserves was formed skilled methodical service. Methodologists have developed a more efficient and psychologically based system of industrial training, called "operationally complex system" [11, p. 59].

In "essays on the history of vocational education in the USSR", P Batishev etc. covering problems of development of educational content in educational institutions of the labour reserves of new curricula and programs of inservice training. However, he points to significant shortcomings in them, in particular the lack of social and political Sciences, and the imbalance of theory and practice that, in his opinion, hindered the training of qualified workers. An important place in training, thought the author took the training. It is concluded that the first issue of the workers was of great economic and political importance of the institution of labour reserves began planning for the preparation and distribution of qualified personnel of the working class. It also shows that the labour reserves in the years of the great Patriotic war has successfully accomplished its mission, since it produced a decent replacement for workers who went to the front [10, p. 221].

Considering the war period for the development of vocational education, P. Batishev compares the methodology and software in the 1940 and 1943. In 1943, he points out, increases the number of hours on the job training, thus increasing the

weight of theoretical training to 37.7%. But the outstanding issue remained the shortage of qualified teaching personnel, who from the first days of the war went to the front [ibid., p. 223]. An outstanding phenomenon of the development of vocational education of the study period was adopted in 1944. the curricula of special vocational schools (for orphans who had a low level of education). They have ostanavlivalas equal proportion of General and vocational training.

The author also pays attention to the education of the young generation of the working class during the war years and the postwar period. It highlights the important social function of the system of labour reserves "protect the younger generation from the hardships of the war and postwar period" [10, p. 229].

These and other works of the outstanding scientist became the scientific Foundation of vocational pedagogy as a science of General and specific laws, patterns, characteristics, principles and conditions of formation, learning, training and education of the individual professional (skilled worker, engineers, teachers and other professionals). Vocational pedagogy studies the laws and the laws of human learning profession, the formation of professionally and socially important personal qualities of individual workers and production staff as a whole for various sectors of industry, agriculture and services, their professional skills to meet current and future requirements of a market economy.

In scientific-pedagogical literature the study period found a specific reflection of the General questions of didactics of vocational training. Scientists have tried to define basic didactic concepts. In Particular, A. Protopopov in the monograph "educational process in vocational schools" describes the concept "pedagogical process of professional schools." In his opinion, the essence of this process is that it is aimed at comprehensive development, the formation of student's personality, his physical and spiritual enrichment in terms of training and production, social activities with the aim of training a qualified worker. The author also raises the question of the method of implementation of the pedagogical process and believes that it consists of training, education, education, which are the main directions of educational activities of teachers and educators [12, p. 5].

With the above generalizations A. Protopopov regarding the correlation between teaching and learning, education and upbringing one cannot agree fully as training, education and upbringing can be considered as methods. Rather, the author meant that it's part of a holistic educational process or its implementation.

A. Protopopov was also determined the goal of the pedagogical process in vocational schools – training for national economy of highly skilled workers, owning advanced technique, the most perfect technology, production, vysokovitaminnye methods of work; the formation of active builders of Communist society. The author noted that a vocational school student's personality should be fully developed and formed in the spirit of the needs and requirements of the Soviet leadership. Usable development, identity formation can be ensured comprehensiveness of training, education, upbringing, which could be presented in the form of mental, moral, physical, artistic, production and technical and professional training, education, and education [12, p. 6].

Your generalizations about the teaching process in vocational schools V. Protopopov made in the mid 50-ies. Note that the researchers addressed this issue before.

In Particular N. Zaretsky in the early 40-ies drew attention to the need to build a pedagogical process on the principle of "intensity, not extensity of the work," in order to overcome formalism in the training. It was proposed to use the visibility, for example, in teaching the theory subjects (physics, chemistry, General studies, technology and materials). On the basis of a concrete study of visual AIDS is necessary to pay attention not only to the development of thinking, but also not to forget the development of observation skills. In particular for the development of observation the teacher should ask the students to observe chemical and physical phenomena in nature [5, pp. 17 – 19].

In the late 40's-early 50-ies. there is a contradiction between the new requirements for the training of skilled workers and inadequate education in institutions of vocational education, a weak intensification of the educational process. Teachers of vocational institutions tried to bridge the gap between theory and

practice. Thanks to their creativity became widespread implementation in practice of new forms and methods of training. However, along with a really new, progressive forms and methods, are often offered new in name only, which not only improved the work of the schools, but rather, let them to successfully complete their tasks.

In the early 50-ies of the published article N. Ryabova and F. Blinchevskii "methods of industrial training," which again focused the attention of scientists, methodologists and employees of the system of labor reserves to the need for the development of important pedagogical problems – methods of industrial training [15].

The choice of forms and methods of industrial training in the 50-ies of XX century due to the rapid desire of trainers to help students learn Stakhanov methods of work of highly skilled, advanced equipment and technology. This is reflected in the curriculum and reflected in the organization of educational process in most schools in different regions of the country.

In practice, were widely used tours, technical exhibition, drawings of the schemes of innovators, the reports of students at the technical conferences, acquaintance with the special literature, which contained information about leading methods of work of leaders of manufacture. So, with the aim of improving the quality of student learning and mastery Stakhanovite methods of the Communist party(Bolsheviks) of Ukraine ordered the Lviv administration of labour reserves to create and organize the learning process "lessons Stakhanov methods of work", which invite the noble Stakhanovite Lviv [16, p. 85].

Learning of advanced methods of labor prevalent methods that have been taken directly to production. In particular, she used the front and popular at the time the method engineer Kovalev. Use in schools this method contributed to the training of trainers, improvement of equipment and improvement of material-technical base of educational institutions, to restore order in workshops, the systematic replenishment of their modern technical and methodical documentation, improvement of quality of preparation of masters and teachers to the lessons and conduct their classes at a

higher level, enhancing the cultural work of schools and, above all, the production of culture.

Puzanov said that the work on the use of methods borrowed on production, it is appropriate to carry out the scheme in several stages:

- 1) received from companies materials on best practices;
- 2) study and analysis of the received material;
- 3) preparatory work on the organization of training for the selected methods;
- 4) conducting organizational-mass work among the school staff and pupils [13, p. 16 – 17].

Together with the improvement of the educational-production base and increase of business qualification and pedagogical skills of the trainers has paid great attention to the training of masters for lessons and quality of their conduct. It was an order, which in the days of theoretical training of pupils of the masters under the direct supervision of the Deputy Director or the senior master of the school was drawing up plans and outlines the next lessons the production of learning, training workshops and visual AIDS for classes. The lesson plans were necessarily approved by the Deputy Director, and training workshops were checked by the senior master of the school.

Under the plan of a lesson of inservice training in the craft, railway schools, schools FZO usually understood the plan of work of the master for each day. This plan reflects the purpose, content, organization and methodology of training. For holding the input instruction on the topic was abstract. Before the next lesson the master was acquainted with the drawings and technology of parts (products) that were supposed to make disciples in this lesson according to the production plan of the group and the list of educational works on a particular job, he also thought about how to teach students to process parts which to apply the instruments and the processing methods familiar with technical literature, consulted with teachers by special technology.

A form prevent mistakes in the process of industrial training was the standardization of the training and production work. The famous scientist, who was

actively involved in vocational education, P. Arkhangel'sk believed that it should be implemented in two ways: 1) the lessons of special technology and training in workshops students need to report data on a normal working tempo of the operation, reception that is being studied; 2) master in the manufacture of products should specify the time allotted to work on it. Despite the fact that students can atalantis that they are not sufficiently prepared, in the process of industrial training you need to focus on the slogan: "to Learn you need to work at this pace, which will later have to work" [3, p. 17 – 18].

An important aspect of the training was the acquisition of educational groups. M. Kowalski emphasized that the success of the training and education of students of vocational and railway schools depended on the acquisition of groups that should be guided by the following principles:

- 1) training should be carried out to homogeneity professions;
- 2) study group of the same profession should be stable in composition and homogeneous at the level of General education and age of students;
- 3) training young boys and girls should be separate.

The author believed strict adherence to the established principles a necessary condition for full preservation of the pedagogical foundations of learning: its availability to students, coherence and consistency [7, p. 5 – 7].

Note that the organization of theoretical and industrial training in the system of labour reserves was responsible of the content of education changed with it.

In 40-ies of the XXth century in the educational process of vocational schools gradually established lesson as the main form of training, however, it was also practiced other forms of training (lectures, talks, etc.). This period was dominated by reproductive methods of teaching. In 50-ies it became obvious mismatch of training in educational establishments of the system of labor reserves to the requirements of technical progress, changes in production and education. Gradually, theorists and practitioners of vocational education realized the necessity of intensifying the educational-cognitive activity of students. This has resulted in a variety of forms of

learning and the use of advanced methods of educational work, which stimulated the activity and independence of pupils (in particular, heuristic method).

Therefore, pedagogical issues, the content, forms and methods of organization of educational process in schools and FZO in the 40 – 50-ies of the XXth century due to the development level of the economy and especially industry, needs in specialists of a particular profile, the requirements of regulatory documents in the field of vocational education. In the conditions of rigid centralization of education, this complex relationship between the economy and the content, forms and methods of teaching was based on an administrative approach and authoritarian methods. The content of education General technical and special subjects lagged behind the achievements of science and technology and to have experienced significant ideological and political influence during the entire study period.

In 40-ies in the content of education was dominated by items of a technical nature and emphasis was placed on industrial training. This trend accelerated during the great Patriotic war, when the theoretical training was virtually eliminated, and the entire educational-industrial activity is switched off to fulfill the orders of defense.

In 50 years, in terms of technical progress, the curricula of vocational schools have undergone the most significant changes. It reduced the number of General subjects and introduced new General technical subjects (principles of electrical engineering, basics of technical mechanics), increased the amount of hours for studying of special disciplines. It also reduced the total number of training hours.

However, the work of educational establishments of the system of labour reserves at the outset was quite serious difficulties and shortcomings, which are usually almost never addressed in the Soviet pedagogical historiography. First, the vocational school and the school FZO did not have sufficient experience in the educational and production work on training skilled workers, which was reflected on the quality of training. Secondly, masters of industrial training that came out of production, had no experience teaching and are not familiar with the methods of training and education. Thirdly, difficult living and cultural conditions of life and

work of the student contingent was led to a weakening of discipline of education and work, voluntarily leaving work places and even educational institutions.

In these circumstances, the party and the Soviet government tried to respond to the circumstances that exist. In particular to strengthen the educational and political work by decree SNK from December 25, 1940. in schools and manpower introduced the position of Deputy Director for political Affairs, whose responsibility was to promote the political education of students. To colleges for the positions of Deputy for political Affairs was sent to experienced experts in political-educational work [6, pp. 16 – 17].

To overcome the shortcomings in educational work was taken primarily administrative measures. In particular, this event has become the order of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of December 28, 1940. "The responsibility students of the craft, railway schools and factory schools for misconduct and unauthorized departure from school (school)". The Directors and teachers of educational institutions of system of labour reserves was allowed to expel and prosecute desorganization training, although it was noted that these means are only provided when all the possibilities of educational influence have been exhausted [8, p. 11]. For leaving school or schools the student could be imprisoned in a labor camp for a term of up to one year. Heads of correctional authorities immediately searched for those who self-willedally left educational institution and attracted to a disciplinary or even criminal responsibility of employees of schools that somehow were involved in avoidance training [see: 9].

Low level of professional training of masters of industrial training and teachers often caused antipeakon methods of education of students. There were cases when in schools has followed the practice of physical abuse and deprivation of power of students for various violations.

In the context of the Stalinist political regime, repression, and persecution the main purpose of educational work was the implementation of the ideological and political impact on children and young people. Therefore a Central place in the educational work of craft, railway schools and schools FZO held ideological and

political education, the main form of which was political instruction. Party organizations great attention was also paid to the propaganda lectures, interviews.

Thus, we have grounds for a finding that a professional education, an undeniable founder of which is S. Batishev, to a certain extent revealed methodological, theoretical and methodical bases of pedagogical process in the national vocational school in the 40-50-ies of XX century, in the system of professional training, including short-term and in the conditions of production.

Turning to the methodological foundations of vocational pedagogy, we note that it is primarily the position of philosophy, logic, sociology, Economics and psychology of education. By S. Batesii, this approach to the justification of methodological principles gives you the opportunity to present a generalization to a higher synthesis level of professional-pedagogical phenomena that cover a wide range of interaction of Sciences in the rationale of the educational systems in identifying the conditions of social reality, precisely the environment in which functioning vocational school. The theory of pedagogics of professional school, unlike other branches of pedagogical knowledge, developed through constant interaction of the laws of pedagogy, laws and regularities of the functioning of the various branches of production and spheres of professional activities.

It is regular that professional pedagogy and pedagogy of work closely connected with the various Sciences that study man, with philosophy, sociology, psychology. They are organically interrelated. Such an organic relationship functioning and holistic development of the system "man – society – nature"; "technology – production – company"; "man – labor – production collective" (P. Batishev). To ensure the integrity of the pedagogical process in every educational system in the mastery of their future profession students, as well as different categories of the adult population in continuing education is influenced by interdisciplinary and micklow connection. According to S. Batyshev, vocational education as a system object, covering all subject areas-employment, formation and professional development of a person at different stages of life. Pedagogy of work and professional pedagogy substantiates the following principles of vocational

education: the advanced nature of training, continuity, integration of vocational education and production, equal access to quality vocational education of different categories of population, the flexibility and relationship of vocational education with the restructuring and further development of the economy and employment, development of various forms of ownership, the combination of General and vocational training, the unity of professional training and education. In the future we consider it appropriate to undertake aspectual analysis of the training of skilled workers in vocational education in different historical periods.

References

1. **Ayzenberg A.** Predmet i zadachi professional'noy pedagogiki. *Prof.-tekhn. obrazovaniye*. 1946. No 8. Pp. 23 – 26. (rus)
2. **Anisimov V.** Razvitiye teorii i praktiki nachalnogo professionalnogo obrazovaniya v Rossii: dis... d-ra. ped. nauk: 13.00.01; 13.00. Moscow. 2000. 386 p. (rus)
3. **Arkhangelskiy S.** Ocherki po psikhologii truda: ucheb. posobiye. Moskow, *Trudrezervizdat*. 1958. 160 p. (rus)
4. **Blinchevskiy F.** Kak pravilno prepodavatellyu gotovitsya k uroku i pravilno provedi ego. *Prof.-tekhn. obrazovaniye*. 1954. No 4. Pp. 15 – 18. (rus)
5. **Zaretskiy M.** Teoreticheskoye obucheniye v remeslennykh i zheleznodorozhnykh uchilishchakh. *Proizvodstvennoye obucheniye*. 1941. No 1. Pp. 17 – 19. (rus)
6. **Zelenko G.** Vse sily – na vypolneniye resheniy XX syezda KPSS *Proizvodstvennoye obucheniye*. 1956. No 3. Pp. 1 – 4. (rus)
7. **Kovalskiy M.** Printsipy komplektatsii uchebnykh grupp. *Proizvodstvennoye obucheniye*. 1945. No 2. Pp. 5 – 7. (rus)
8. **Ob otvetstvennosti** uchashchikhsya remeslennykh. zheleznodorozhnykh uchilishch i shkol FZO za narusheniye distsipliny i za samovolnyy ukhod iz uchilishcha (shkoly). *Proizvodstvennoye obucheniye*. 1941. No 1. Pp. 11 – 12. (rus)

9. **O meropriyatyakh** po uluchsheniyu politiko-vospitatelnoy raboty i bytovogo obsluzhivaniya uchashchikhsya v remeslennykh zheleznodorozhnykh uchilishchakh i shkol FZO: ukaz nachalnika Gl. upr. trud. rezervov // Sbornik vazhneyshikh zakonodatelnykh i vedomstvennykh materialov o trudovykh rezervakh SSSR / sost. M. Rozofarov. V. Lobanov. Moscow, *Trudrezervizdat*. 1948. Pp. 76 – 81. (rus)

10. **Ocherki** istorii professionalno-tehnicheskogo obrazovaniya v SSSR : monografiya. Moscow, *Pedagogika*. 1981. 350, [1] p. (rus)

11. **Professionalnaya** pedagogika: ucheb. dlya vuzov. Moscow, *Assotsiatsiya „Professionalnoye obrazovaniye”*. 1997. 511 p. (rus)

12. **Protopopov A.** Pedagogicheskiy protsess v remeslennykh uchilishchakh. Moscow, *Trudrezervizdat*. 1955. 208 p. (rus)

13. **Puzanov M.** Metod inzhenera F. Kovaleva v obuchenii molodykh rabochikh. Kiev, *Gosizdat tekhn. lit.* 1951. 156 p. (rus)

14. **Puzanov M.** Razvitiye form i metodov podgotovki rabochikh. Moscow, *Leg. prom-st.* 1967. 133 p. (rus)

15. **Ryabov N.** O metodakh proizvodstvennogo obucheniya. *Proizvodstvennoye obucheniye*. 1951. No 10. Pp. 10 – 11. (rus)

16. **Voprosy** FZO, RU i FZU (19.02 – 07.07.1952 g.). *TsDAGO*. F. 1. Op. 24. Ch. 1. Od. zb. 1759. (rus)

Information about the author

Tetiana Volodymyrivna Ivchenko – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Social Work of the Institute of History, International Relations and Socio-Political Sciences of SI “LuhanskTaras Shevchenko National University”.

The article was received by the Editorial Office on 25.05.2016.

The article was put into print on 24.06.2016.

Peer review: L. Ts. Vahovskyi, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor